

**การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4
ของคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์**
**A Four Buddhist Patisambhida Principles Propagating System of The Sangha in
Phetchabun Province**

พระภิกษุภวันมังกลาจารย์ (ธนมกค นาประกอบ)
Phra Bhavanamangkalajarn (Thannamogkol Naprakob)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
E-mail: dn.2519@gmail.com

Received October 22, 2023; Revised September 30, 2023; Accepted December 31, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ 2) เพื่อประเมินความต้องการเกี่ยวกับระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ 3) เพื่อพัฒนารอบแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ 4) เพื่อพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการวิจัยและพัฒนา (R & D) ประกอบด้วย การวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 9 รูป เพื่อพัฒนาระบบและการจัดสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 9 รูป/คน เพื่อตรวจสอบระบบโดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า

1. ด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการนำหลักปฏิสัมพันธ์ 4 มาบูรณาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ‘MOLQ’ เพื่อพัฒนาพระนักเผยแผ่ให้มีปัญญาแตกฉานด้านอรรถปฏิสัมพันธ์ ด้านธัมมปฏิสัมพันธ์ ด้านนิรุตติปฏิสัมพันธ์ และด้านปฏิญาณปฏิสัมพันธ์ กล่าวคือ ปรัชญาแห่งธรรม เข้าใจในธรรม ชำชองในภาษา คิดแก้ปัญหาทันการณ์

2) ด้านการประเมินความต้องการเกี่ยวกับระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า การปฏิบัติงานของคณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ แบ่งเป็น 2 ภารกิจ ได้แก่ (1) ภารกิจหลัก คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยนำพระธรรมคำสอนให้ราษฎรบนพื้นที่สูงและชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ และ (2) ภารกิจรอง คือ การปฏิบัติหน้าที่พระนักพัฒนา เช่น ให้การศึกษา การสร้างโรงเรียน การสอนหนังสือภาษาไทยและวิชาอื่น ๆ การสร้างถนน ฯลฯ

3) ด้านการพัฒนารอบแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ประกอบด้วย (1) อรรถปฏิสัมพันธ์ ปรัชญาแห่งธรรม (2) ธัมมปฏิสัมพันธ์ เข้าใจในธรรม (3) นิรุตติปฏิสัมพันธ์ ชำชองในภาษา และ (4) ปฏิญาณปฏิสัมพันธ์ คิดแก้ปัญหาทันการณ์

คำสำคัญ: การเผยแผ่พระพุทธศาสนา; หลักปฏิสัมพันธ์ 4; คณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์

Abstract

The objectives of this article are 1) to study the knowledge about the system of propagating Buddhism according to the four principles of Patisampitha for the Phetchabun Province Sangha. 2) to evaluate the needs regarding the system of propagating Buddhism according to the four principles of Patisampitha for the Phetchabun Province Sangha. 3) To develop a conceptual framework for developing a system for propagating Buddhism according to the four principles of Patisambhida for the Phetchabun Province Sangha. 4) To develop a system for propagating Buddhism according to the four principles of Patisambhida for the Phetchabun Province Sangha. It is research and development (R & D) consisting of document analysis. Interviewing 9 key informants to develop the system and organizing group discussions with 9 experts/people to examine the system by analyzing data from content analysis.

The research results found that

1. Knowledge about the system of propagating Buddhism according to the four principles of Patisampitha for the Phetchabun Province Sangha. It is the integration of the 4 principles of Patisambhida to propagate Buddhism with the 'MOLQ' Buddhism propagation system to develop missionary monks to have wisdom and expertise in Atthapatisambhida. Dharma aspect Niruttipatisambhida and Patibhanapatisambhida, that is, intuition, clarity in meaning, understanding of Dhamma, proficiency in language, and thinking of solving problems in a timely manner.

- 2) Regarding the assessment of needs regarding the system of propagating Buddhism according to the four principles of Patisampitha for the Phetchabun Province Sangha, it was found that the performance of the Sangha Phetchabun Province is divided into 2 missions: (1) The main mission is to propagate Buddhism by bringing Dhamma teachings to the people in the highlands and various communities in Phetchabun Province. through various activities and (2) secondary missions are performing the duties of a monk developer, such as providing education and building schools Teaching Thai language and other subjects, road construction, etc.

- 3) In terms of developing a conceptual framework for developing the system of propagating Buddhism according to the four principles of Patatisambhida for the Phetchabun Province Sangha, it was found that it consisted of (1) Atthapatisambhida. Intuition revealed in the meaning (2) Dhammapatisambhida, understanding of the Dhamma, (3) Niruttipatisambhida, proficiency in language, and (4) Patibhanapatisambhida. Think and solve problems in a timely manner.

Keywords: Propagation of Buddhism; Patisambhida 4; The Sangha in Phetchabun Province

บทนำ

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแก่มวลมนุษย์สืบต่อมายาวนานกว่า 2,600 ปี ในท่ามกลางสังคมอินเดียที่มีความหลากหลายด้านวรรณะ ความเชื่อ ศาสนาและเจ้าลัทธิต่าง ๆ อย่างมากมาย จนเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เพราะพระพุทธศาสนามีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากลัทธิศาสนาตั้งเดิมต่าง ๆ การอุบัติขึ้นมาพร้อมกับการปฏิรูปสังคมอินเดียเสียใหม่ โดยเฉพาะหลักพุทธธรรมที่แตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ ที่มีมาก่อนพุทธกาลโดยสิ้นเชิง (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2534) หลังจากที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้สูตรธรรมสมาธิโพธิญาณแล้ว ทรงมีพระประสงค์ให้มวลเวไนยสัตว์ทั้งปวง เข้าใจในพระสัทธรรม สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างดีงาม ไม่ตกเป็นทาสของกิเลสพ้นจากความทุกข์ เข้าสู่พระนิพาน ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงส่งสาวกรุ่นแรก 60 รูปออกไปประกาศพระศาสนา

พระพุทธองค์ทรงอนุเคราะห์แก่อุสสุภะโลกทั้งหลายให้เป็นสุข พ้นจากทุกข์ ให้ได้บรรลุธรรมทั้งในพรหมกาลและนอกพรหมกาลโดยมิได้ทรงคำนึงถึงความเหน็ดเหนื่อยและความยากลำบาก ตลอดเวลา 45 พรรษาหลังจากตรัสรู้ ทรงจาริกไปมหาชนบทน้อยใหญ่ เริ่มต้นจากเสด็จไปโปรดพระปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) แขวงเมืองพาราณสี แคว้นกาสิ ในพรรษาที่ 1 ประทับจำพรรษา ณ อิสิปตนมฤคทายวัน พาราณสี แคว้นกาสิ แห่งชมพูทวีป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรก เมื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทาน ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร พระสูตรแรกของพระพุทธศาสนา ในสมัยพุทธกาลขณะที่ชาวอินเดียในชมพูทวีปบูชาพระผู้เป็นเจ้าเพื่อให้อาตมของตนรวมกับปรมาตมของเทพเจ้าหลังจากถวายขนม บางพวกทรมานตนให้ลำบากเพื่อเป็นการไถ่บาปอันนำไปสู่ความหลุดพ้นเมื่อหมดบาปกรรมแล้ว พระพุทธเจ้าทรงประกาศข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เรียกว่า มัชฌิมปฏิบัติ แปลว่า ทางสายกลาง อันเป็นแนวปฏิบัติที่หลีกเลี่ยงจากทางที่สุด 2 อย่างคือ การหมกมุ่นในกามสุขและการทรมานตนให้เดือดร้อน การแสดงธรรมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นประกาศคำสอนที่ขัดแย้งกับคำสอนดั้งเดิมของบรรพชน แต่ผู้ที่ปฏิบัติตามสามารถพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง จนถึงพรรษาที่ 45 ทรงจำพรรษาสุดท้ายที่เวฬุคาม กรุงเวสาลี แคว้นวัชชี เมื่อใกล้เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลาย

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์ไทย ลัทธิเถรวาทแบบลังกาวงศ์ประดิษฐานมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย ล้านนา มอญและเขมร มีการส่งคณะสงฆ์ไปลังกาและนิมนต์พระลังกามาเป็นอุปัชฌาย์ในพุทธศตวรรษที่ 18-19 คณะสงฆ์ได้ร่วมกันเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้กรุงสุโขทัยเกิดความเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการศึกษา ด้านศิลปะ และด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนา นอกจากพ่อนุรรมคำแห่งจะทรงเอาพระทัยใส่สร้างปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุแล้ว ทรงรอบรู้ในธรรมะจึงอบรมสั่งสอนประชาชนทางบ้านด้วยพระองค์เอง ส่วนพระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะทางวัด (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2534)

สถานการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ในปัจจุบัน มีประชาชนนับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก และมีความหลากหลายทางเชื้อชาติค่อนข้างมาก เช่น ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เป็นต้น ทั้งยังมีหลากหลายสาขาอาชีพ ซึ่งทำให้ประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมประเพณีจึงเหมาะกับจริตของชาวพุทธอยู่แล้ว การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการดำเนินการเผยแผ่ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักพุทธธรรมไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดผลดีแก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น จังหวัดเพชรบูรณ์ มีวัดจำนวน 228 วัด สำนักสงฆ์ 646 แห่ง มีพระภิกษุสงฆ์ระดับปกครองตั้งแต่เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล ตลอดถึงเจ้าอาวาสปฏิบัติหน้าที่ประมาณ 4,921 รูป (สำรวจข้อมูลปี พ.ศ. 2560) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุสงฆ์แต่ละสำนักมีความแตกต่างกัน ทำให้รูปแบบการเผยแผ่แตกต่างกันไปด้วย บางสำนักประสบความสำเร็จอย่างมาก มี

ชาวบ้านสนใจเข้าไปศึกษาปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมาก ในขณะเดียวกัน มีบางสำนักประสบผลสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อที่จะพัฒนานำมาประยุกต์ใช้กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนจังหวัดเพชรบูรณ์ เกิดความเข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธองค์ได้อย่างเต็มศักยภาพ (พระมหาบุญทิน เทาศิริ, 2562) โดยเป็นการนำหลักปฏิสัมพันธ์ 4 ไปประยุกต์ใช้ให้เป็นผู้มีปัญญาแตกฉาน มีทักษะเข้าใจในอรรถ เข้าใจในธรรม ชำชองในภาษา แก้ปัญหาด้วยความคิดค้นการ อันประกอบด้วย 1) การสร้างปัญญาให้แตกฉาน (ด้านอรรถปฏิสัมพันธ์) 2) เชี่ยวชาญในหลักธรรม (ด้านธรรมปฏิสัมพันธ์) 3) การใช้ถ้อยคำชี้แจงแสดงเหตุผล (ด้านนिरุตติปฏิสัมพันธ์) และ 4) การสร้างปฏิภาณชำนาญไหวพริบ (ด้านปฏิภาณปฏิสัมพันธ์) การเผยแผ่ของคณะสงฆ์ในจังหวัดเพชรบูรณ์ จำเป็นต้องใช้หลักปฏิสัมพันธ์ 4 เพื่อให้เข้าถึงจิตใจของประชาชน เพื่อชักจูงผู้คนทุกเพศทุกวัยให้มาสนใจพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังได้กว้างขวาง เพื่อให้คนในชุมชนเข้าถึงง่าย เป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ และเพื่อให้คณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ มีการพัฒนาศักยภาพในการปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์
- 2) เพื่อประเมินความต้องการเกี่ยวกับระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์
- 3) เพื่อพัฒนารอบแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์
- 4) เพื่อพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับหลักปฏิสัมพันธ์

ปฏิสัมพันธ์ เป็นหลักธรรมที่ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาควรจะต้องมีความรู้ความเข้าใจ คือ มีปัญญาแตกฉานเข้าใจในอรรถ (เนื้อหาสาระ) เข้าใจในธรรม (สามารถอธิบายโดยย่อหรือพิสดารได้) เข้าใจในหลักนिरุตติ (การชำชองในภาษา) และเข้าใจในหลักปฏิภาณ คือไหวพริบในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า (สามารถโต้ตอบได้ทุกสถานการณ์) ปฏิสัมพันธ์ เป็นธรรมที่เกิดพร้อมกับบารัหัตตมรรค เป็นคุณ เครื่องให้อาจหาญของพระอรหันต์ เช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอัญญาโกณฑัญญะ พระสารีบุตร พระมหาโกฏิติเถระ ฯลฯ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2543) กล่าวว่า ปฏิสัมพันธ์ 4 : ปัญญาแตกฉาน ได้แก่

1. อรรถปฏิสัมพันธ์ : ปัญญาแตกฉานในอรรถ ปรีชาแจ้งในความหมาย เห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อออกไปได้จนล่วงรู้ถึงผล

2. อัมมปฏิสัมมิตา : ปัญญาแตกฉานในธรรม ปรีชาแจ้งใจหลัก เห็นอรรถาธิบายพิสดาร ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่ง ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้

3. นิรุตติปฏิสัมมิตา : ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ ปรีชาแจ้งในภาษา รู้ศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติ และภาษาต่าง ๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้

4. ปฏิภาณปฏิสัมมิตา : ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ ปรีชาแจ้งในความคิดทันการ มีไหวพริบ ชี้แจงในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยงเข้าสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้เหมาะสม เข้ากับกรณี เข้ากับเหตุการณ์

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2551) กล่าวว่า ปฏิสัมมิตา แปลว่า ปัญญาอันแตกฉาน ความแตกฉาน ปฏิสัมมิตาเป็นธรรมที่พระอรหันต์บางท่านได้บรรลุพร้อมกับการสิ้นกิเลส 4 อย่าง คือ

1. อัตถปฏิสัมมิตา ความแตกฉานในอรรถ คือเข้าใจแตกฉานในการอธิบายความได้ลึกซึ้งและคาดการณ์ถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำได้แม่นยำ

2. อัมมปฏิสัมมิตา : ความแตกฉานในธรรม คือแตกฉานในหลักในหัวข้อธรรม จดจำได้แม่นยำและแตกฉานในสาเหตุของเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

3. นิรุตติปฏิสัมมิตา : ความแตกฉานในนิรุกติ คือเข้าใจแตกฉานในภาษาและคำพูด รู้หลายภาษา พูดโน้มน้าวใจคนให้ทำตามได้

4. ปฏิภาณปฏิสัมมิตา : ความแตกฉานในปฏิภาณ คือฉลาดหลักแหลม มีไหวพริบดี สามารถแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉินได้ถูกต้องรวดเร็ว

ปฏิสัมมิตา คือปัญญาแตกฉาน ความรู้แตกฉาน มี 4 ประการ คือ

1. อัตถปฏิสัมมิตา ความรู้แตกฉานในอรรถ หมายถึงความรู้ที่สามารถกำหนดลักษณะเฉพาะและความหมายของผลประเภทต่าง ๆ เช่น ความรู้แตกฉานในทุกข์ ความรู้แตกฉานในนิโรธ คำว่า อรรถ หมายถึง ผล ทุกข์ เป็นผลของสมุทัย และทุกขนิโรธ เป็นผลของทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นอกจากนี้ คำว่า อรรถ ยังหมายถึง ความหมาย เช่น ความรู้แตกฉานในความหมายแห่งธรรมภาชิตต่าง ๆ

2. ธรรมปฏิสัมมิตา ความรู้แตกฉานในธรรม หมายถึง ความรู้ที่สามารถกำหนดลักษณะเฉพาะและความหมายของเหตุประเภทต่าง ๆ เช่น ความรู้แตกฉานในทุกขสมุทัย ความรู้แตกฉานในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เช่น ภิกษุ นั้น รู้อรรถ (ความหมาย) ของภาชิตนั้น ๆ ว่า นี่เป็นอรรถของภาชิตนี้ ชื่อว่า ความรู้แตกฉานในอรรถ คำว่า ธรรม หมายถึง เหตุ ฉะนั้น ทุกขสมุทัย เป็นเหตุของทุกข์ และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เป็นเหตุของนิโรธ นอกจากนี้ คำว่า ธรรม ยังหมายถึง คำสอน ที่เรียกว่า ธรรมภาชิต เช่น ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้ธรรม คือ สุตตะ เคยย เวชยการณะ คาคา อุทาน อิติวุตตะกะ ชาตกะ อัပ္พุตตธรรม เวทลละ นี้ชื่อว่า ความรู้แตกฉานในธรรม

3. นิรุตติปฏิสัมมิตา ความรู้แตกฉานในนิรุกติ (นิรุกติ) หมายถึงความรู้ที่สามารถกำหนดลักษณะเฉพาะและความหมายของโวหารแห่งภาษาประเภทต่าง ๆ ที่กล่าวถึงอรรถและธรรม

4. ปฏิภาณปฏิสัมมิตา ความรู้แตกฉานในปฏิภาณ หมายถึง ความรู้ที่สามารถกำหนดลักษณะเฉพาะและความหมายของปฏิภาณประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ความรู้แตกฉานในอัตถปฏิสัมมิตาญาณ ธรรมปฏิสัมมิตาญาณ และนิรุตติปฏิสัมมิตาญาณ สามารถนำมาอธิบายได้อย่างถูกต้องและทำให้ผู้ฟังเข้าใจอย่างถูกต้องตามความเป็นจริงของเรื่องนั้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ปฏิสัมมิตา 4 หมายถึง ความรู้แตกฉาน 4 ประการ ได้แก่ 1) อัตถปฏิสัมมิตาความรู้แตกฉานในอรรถคือผล 2) อัมมปฏิสัมมิตา ความรู้แตกฉานในธรรมคือเหตุ 3) นิรุตติปฏิสัมมิตา ความรู้แตกฉานในทั้งอรรถทั้งธรรมคือทั้งเหตุทั้งผล รวมทั้งแตกฉานในภาษา 4) ปฏิภาณปฏิสัมมิตา เมื่อเข้าใจแล้วจึงลงมือปฏิบัติคือ ทดลองฝึกปฏิบัติตามที่ได้เรียนมา และการปฏิบัตินี้จะนำไปสู่ความรู้แจ้งเห็นจริง (Damnoen et al., 2021) การบูรณาหลัก

คำสอนทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตในการพัฒนาพฤติกรรมของตนเองได้อย่างเหมาะสม (พระอรรถชาติ เดชดำรง, 2566) จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำไปใช้ด้วยความรอบคอบ (Tan & Damnoen, 2020) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา (โยตะ ชัยวรมันกุล และคณะ, 2566) ความรู้ ควบคู่กับการมีคุณธรรม จริยธรรม เป็นการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรม ด้วยการปฏิบัติตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างสุขสงบ (ปรียพร วิศาลบุรณ์ และคณะ, 2566) และมีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (Klomkul et al., 2023)

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยเรื่อง ระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการวิจัยและพัฒนา (R & D : Research & Development) โดยกำหนดเป้าหมาย ออกแบบระบบ ทดลองใช้จนได้ผลเป็นที่พอใจแล้วจึงนำไปเผยแพร่เพื่อพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จากการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) และการวิจัยภาคสนาม ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ดังนี้

การออกแบบการวิจัย ระยะที่ 1

กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

การสัมภาษณ์ (Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ

-ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) สำหรับการศึกษาในภาคสนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรง และมีความถูกต้องเหมาะสมตามระเบียบวิธีวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แบบเจาะจง (ชาย โพรสิตา, 2550) โดยกำหนดคุณสมบัติคือ เป็นพระนักเผยแผ่ที่มีประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 5 ปี และมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดเพชรบูรณ์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย จากการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย แนวทางการสัมภาษณ์ และแบบบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ แนวคำถามในการสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 2 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์ มีเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ การพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์

จากการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์ (Interview) คือ คณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ได้แก่

(1) เจ้าคณะจังหวัด 1 รูป (2) รองเจ้าคณะจังหวัด 1 รูป (3) เจ้าคณะอำเภอ 4 รูป (4) รองเจ้าคณะอำเภอ 4 รูป (รวมทั้งหมด 9 รูป)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขอหนังสืออนุเคราะห์เก็บข้อมูล แนวทางการสัมภาษณ์และแบบบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยจากหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 รูป รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ นำมาจัดทำหมวดหมู่ และสรุป

นำเสนอ การพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 ของคณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ฉบับที่สร้างขึ้น นำเสนอที่ปรึกษาเพื่อปรับปรุงและพัฒนา ก่อนจะสร้างคู่มือเพื่อสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของระบบ (System)

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของประชากรที่ใช้ในการวิจัย โดยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การวิเคราะห์เนื้อหาใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage)

การออกแบบการวิจัย ระยะที่ 2

การสนทนากลุ่ม (Focus Group)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ให้ข้อมูลหลักในการสนทนากลุ่ม (key informant to Focus Group) ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน 9 รูป/คน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรง และมีความถูกต้อง เหมาะสม ตามระเบียบวิธีวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในประเด็นการสนทนากลุ่ม จากการแสดงความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อสร้างระบบ (System) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขอหนังสืออนุเคราะห์เข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group) จากหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) นำเสนอแนวทางแก้ปัญหา อุปสรรค และการพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์

ขั้นตอนการสนทนากลุ่ม (Focus group)

1. นัดผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อสนทนากลุ่ม (Focus group)
2. ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Focus group)
3. พัฒนาระบบ (System) ที่ได้รับคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ
4. นำเสนอ การพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ฉบับสมบูรณ์

การสร้างและตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

การสร้างและตรวจสอบเครื่องมือ ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้การวิจัยตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

- 1) กำหนดกรอบแนวคิดจากนิยามศัพท์ปฏิบัติการเพื่อสร้างข้อคำถามเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยยึดกรอบของการสร้างแนวทางการสัมภาษณ์ ตามคำถามวิจัยที่ต้องการค้นหาคำตอบ

- 2) นำแนวคำถามที่สร้างขึ้นไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความครอบคลุมของข้อคำถาม ความเหมาะสมของปริมาณคำถาม ความชัดเจนของภาษา แล้วจึงนำไปปรับปรุงแก้ไข

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ออกแบบเครื่องมือเพื่อใช้เก็บข้อมูลในการศึกษาภาคสนาม ดังนี้

- แนวทางการสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้พัฒนาขึ้นเอง โดยแบ่งแนวคำถามเพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ แบ่งลักษณะคำถามเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) แนวคำถามเพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ และ

2) แนวคำถามเกี่ยวกับการสร้างระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์

-การกำหนดวิธีการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาโดยการติดต่อเพื่อขออนุญาตหมายและขอสัมภาษณ์พระนักเผยแผ่ตามคุณสมบัติที่กำหนดไว้ข้างต้น โดยการใช้เครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก จากนั้นก็นำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียง แยกแยะ และวิเคราะห์ ตลอดจนสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำเสนอสภาพทั่วไปของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ และสร้าง ระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

การนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ รวบรวมนำมาจัดหมวดหมู่และสรุป เพื่อเตรียมการสังเคราะห์วิเคราะห์ตามกรอบการวิจัยและนำผลการวิเคราะห์มาสร้างเป็น ระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์

นำระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่สร้างขึ้น นำเสนอที่ปรึกษาเพื่อปรับปรุงและพัฒนา ก่อนจะสร้างคู่มือเพื่อสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของระบบ (System)

การสนทนากลุ่ม (Focus group)

1. นัดผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อสนทนากลุ่ม (Make an appointment with a qualified person for a group discussion)

2. ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Conduct group conversations)

3. พัฒนาระบบการเผยแผ่ (develop a propagation system) ที่ได้รับคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ

4. นำเสนอ ระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัย

องค์ความรู้ระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4

องค์ความรู้จากการวิจัยครั้งนี้ เป็นนำหลักปฏิสัมพันธ์ 4 มาบูรณาการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อเริ่มต้นใช้เป็นระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดเพชรบูรณ์ ให้มั่นคงยั่งยืนในสังคมไทย เป็นการพัฒนาศาสนิกเผยแผ่ให้เป็นผู้มีปัญญาแตกฉานด้านอรรถปฏิสัมพันธ์ ด้านธัมมปฏิสัมพันธ์ ด้านนิรุตติปฏิสัมพันธ์ และด้านปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ กล่าวย่อคือ ปรึกษาแจ้งในอรรถ เข้าใจในธรรม ชำชองในภาษา คิดแก้ปัญหาทันการณ์

องค์ความรู้จากการวิจัย ได้ระบบ MOLQ ดังนี้

M = Meanings : ความหมาย คือ การเรียนรู้หลักการ แนวคิดและทฤษฎีการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาเป็นการพัฒนาปัญญาแตกฉานในเนื้อความ ความเข้าใจแจ่มแจ้งในความหมายของ ถ้อยคำ ข้อความ หลักธรรมต่าง ๆ อย่างย่อ ก็ขยายความแยกแยะออกไปได้โดยพิสดาร เมื่อเห็นเหตุการณ์อย่างหนึ่งสามารถคิด เชื่อมโยงแยกแยะ กระจายความคิดออกไป จนล่วงรู้ถึงผลที่จะเกิดขึ้นได้ เพื่อพัฒนาปัญญาอรรถนี้ให้เกิดขึ้นแก่พระสงฆ์ผู้เผยแผ่

O = Origin analysis : การวิเคราะห์ต้นเหตุ คือความรู้แจ้ง ประยุกต์หลักธรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เข้าใจชัดเจนในหลัก/ข้อธรรม เมื่อเห็นอรรถาธิบายโดยพิสดารก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้ หรือหัวข้อได้ เมื่อรู้ผลที่ปรากฏก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้

L = Language : การใช้ภาษา คือ การใช้ศัพท์ ถ้อยคำ บัญญัติ ภาษาต่างประเทศและทักษะการใช้ นวัตกรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ชี้แจงแสดงอรรถและธรรมให้คนอื่นเข้าใจ เห็นตาม นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้

Q = Quick witted : มีไหวพริบอย่างรวดเร็ว คือ ความเฉลียวฉลาดในการใช้หลักการคิด ได้คล่องแคล่ว เป็นการพัฒนาปัญญาแตกฉาน มีเขววินวในการกล่าวแก้ปัญหา ได้ตอบโต้ทันต่อเหตุการณ์อย่างฉับพลันทันที และมีความรู้ความเข้าใจชัดในความรู้ แหล่งที่มา มีประโยชน์อย่างไร สามารถเชื่อมโยงความรู้ทั้งหลายเข้าด้วยกัน สร้างความคิดด้วยเหตุผล เพื่อพัฒนาให้เกิดปฏิภาณขึ้นแก่พระสงฆ์นักเผยแผ่

ประเมินความต้องการระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4

พบว่า การปฏิบัติงานของคณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ แยกประเภทเป็น 2 ภารกิจ ดังนี้

1. ภารกิจหลัก คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา นำพระธรรมคำสอนไปสอนให้ราษฎรบนพื้นที่สูงและชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ศึกษาเรียนรู้ นำไปปฏิบัติตามคำสอน ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสวดมนต์ การไหว้พระ การนั่งสมาธิ การทำบุญตักบาตร เป็นต้น ส่งผลให้ราษฎรเป็นจำนวนมากเข้าปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ ส่งบุตรหลานบรรพชาเป็นสามเณรและอุปสมบทเป็นพระภิกษุ และยังคงสมณเพศเป็นจำนวนมาก พระภิกษุสามเณรเหล่านี้มีความสำคัญอย่างมากในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ

2. ภารกิจรอง คือ การปฏิบัติหน้าที่พระนักพัฒนา เช่น ให้การศึกษาแก่ราษฎรบนพื้นที่สูง การสร้างโรงเรียน การสอนหนังสือภาษาไทยและวิชาอื่น ๆ ในโรงเรียนรัฐ การสร้างถนน ฝายน้ำล้น การส่งเสริมการเกษตร ปศุสัตว์ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎร จังหวัดเพชรบูรณ์

การพัฒนาระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบูรณ์

ผลการวิจัย พบว่า ระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 ได้แก่

ปริชาแจ้งในอรรถ M = Meanings : ความหมาย คือ การเรียนรู้หลักการ แนวคิดและทฤษฎีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนาปัญญาแตกฉานในเนื้อความ ความเข้าใจแจ่มแจ้งในความหมายของ ถ้อยคำ ข้อความ หลักธรรมต่าง ๆ อย่างย่อ ก็ขยายความแยกแยะออกไปได้โดยพิสดาร เมื่อเห็นเหตุการณ์อย่างหนึ่งสามารถคิด เชื่อมโยง แยกแยะ กระจายความคิดออกไป จนล่วงรู้ถึงผลที่จะเกิดขึ้นได้ เพื่อพัฒนาปัญญาอรรถนี้ให้เกิดขึ้นแก่พระสงฆ์ผู้เผยแผ่

เข้าใจในธรรม O = Origin analysis : การวิเคราะห์ต้นเหตุ คือความรู้แจ้ง ประยุกต์หลักธรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เข้าใจชัดเจนในหลัก/ข้อธรรม เมื่อเห็นอรรถาธิบายโดยพิสดารก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้ หรือหัวข้อได้ เมื่อรู้ผลที่ปรากฏก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้

เข้าใจในภาษา L = Language : การใช้ภาษา คือ การใช้ศัพท์ ถ้อยคำ บัญญัติ ภาษาต่างประเทศและทักษะการใช้นวัตกรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ชี้แจงแสดงอรรถและธรรมให้คนอื่นเข้าใจ เห็นตาม นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้

คิดแก้ปัญหาทันการณ์ Q = Quick witted : มีไหวพริบอย่างรวดเร็ว คือ ความเฉลียวฉลาดในการใช้หลักการคิดได้คล่องแคล่ว เป็นการพัฒนาปัญญาแตกฉาน มีเขววินวในการกล่าวแก้ปัญหา ได้ตอบโต้ทันต่อ

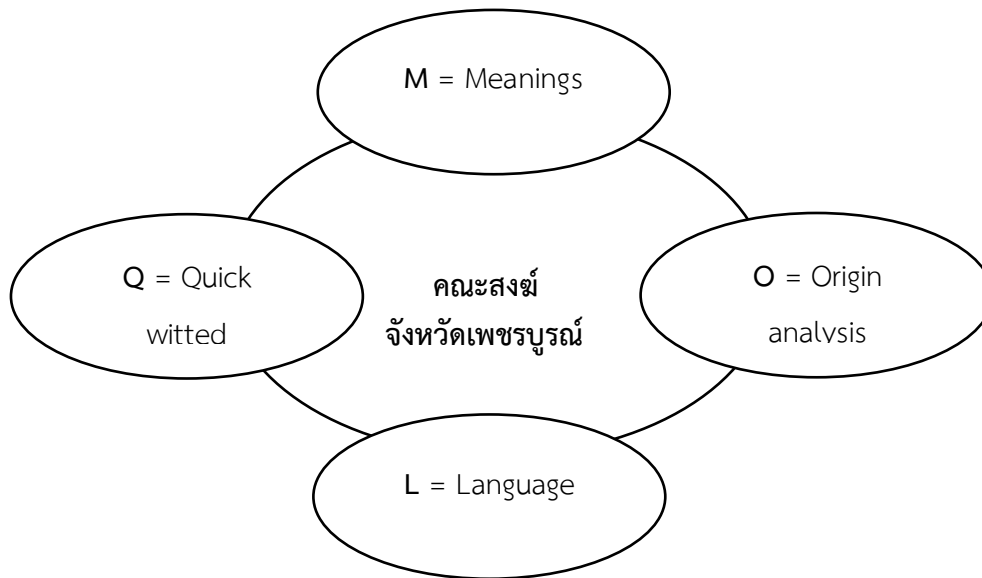
เหตุการณ์อย่างฉับพลันทันที และมีความรู้ความเข้าใจชัดในความรู้ แหล่งที่มา มีประโยชน์อย่างไร สามารถเชื่อมโยงความรู้ทั้งหลายเข้าด้วยกัน สร้างความคิดด้วยเหตุผล เพื่อพัฒนาให้เกิดปฏิภาณขึ้นแก่พระสงฆ์นักเผยแผ่

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนายังไม่มี การวิจัยประเมินผลการเผยแผ่ธรรมะ เพื่อปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคมที่อยู่อาศัยหรือพื้นฐานของผู้ฟังแต่ละกลุ่มเป้าหมาย ทำให้ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจพื้นฐานทางศีลธรรม เด็กเยาวชนไทยปัจจุบันห่างเหินพระพุทธศาสนา ผู้คนส่วนใหญ่ไม่ทราบวิธีการเผยแผ่กิจกรรมของพระสงฆ์ การทำงานลักษณะเป็นระบบเช่นนี้ถือว่าการเผยแผ่เชิงรุกและได้มีการตอบรับจากประชาชนในจังหวัดเพชรบูรณ์เป็นอย่างดี สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาค 2” (พระครูอุทัยกิจจารักษ์ สุรางค์ สุจินโณ, 2557) พบว่า บุคลากรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระสงฆ์ยังไม่มีความรู้ในเรื่องที่เทศนา ใช้เวลาไม่เหมาะสม พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่ยังมีทักษะไม่พอ ไม่มีการนำพระสูตรมาตีความ เนื้อหาสาระ พระสูตรต่าง ๆ ควรจะสอนคนระดับไหน ประเด็นที่ 1 สำคัญแค่ไหน พระสูตร พระวินัย พระอภิธรรม ล้วนสำคัญทั้งหมดเพียงแต่ที่สำคัญสำหรับคนระดับไหน ไม่มีการวิจัยแบบกว้าง ๆ ออกมา ประเด็นที่สอง เรายังไม่ได้วิจัยเนื้อหา แต่ละพระสูตร พระวินัย พระอภิธรรม เนื้อหา 3 ระดับ เราไม่ได้กำหนด ไม่ได้วิจัยว่าส่วนไหนควรรู้ ส่วนไหนจำเป็นต้องรู้ ส่วนไหนรู้ก็ได้ไม่รู้ก็ได้ และการปฏิบัตินี้จะนำไปสู่ความรู้แจ้งเห็นจริง (Damnoen et al., 2021) การบูรณาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตในการพัฒนาพฤติกรรมของตนเองได้อย่างเหมาะสม (พระอรรถชาติ เดชดำรง, 2566) จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำไปใช้ด้วยความรอบคอบ (Tan & Damnoen, 2020) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา (โยตะ ชัยวรมันกุล และคณะ, 2566) ความรู้ ควบคู่กับการมีคุณธรรม จริยธรรม เป็นการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรม ด้วยการปฏิบัติตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างสุขสงบ (ปรียพร วิศาลบุรณ์ และคณะ, 2566) และมีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (Klomkul et al., 2023)

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัยครั้งนี้ เป็นนำหลักปฏิสัมพันธ์ 4 มาบูรณาการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อเริ่มต้นใช้เป็นระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดเพชรบูรณ์ ให้มั่นคงในสังคมไทย เป็นการพัฒนาพระนักเผยแผ่ให้เป็นผู้มีปัญญาแตกฉาน **ปรีชาแจ้งในอรรถ เข้าใจในธรรม ชำชองในภาษา คิดแก้ปัญหาทันการณ** กล่าวคือ การสร้างปัญญาให้แตกฉานด้านอรรถปฏิสัมพันธ์ ด้านอัมมปฏิสัมพันธ์ ด้านนิรุตติปฏิสัมพันธ์ และด้านปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

1) องค์ความรู้ (body of knowledge) คือ ความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ แล้วนำมา บูรณาการเป็นความรู้ในระดับที่สูงขึ้น เป็นระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับคณะ สงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์” (ระบบ MOLQ System) ได้แก่ (1) M = Meanings : ความหมาย (2) O = Origin analysis : การวิเคราะห์ต้นเหตุ (3) L = Language : การใช้ภาษา (4) Q = Quick witted : มีไหวพริบอย่าง รวดเร็ว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. มหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรกำหนดนโยบาย มีหลักการ อุดมการณ์ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน เพื่อการปกป้อง ค้ำครอง รักษา ขยายพระพุทธศาสนากว้างออกไปให้มั่นคงอย่างยั่งยืน โดยกำหนดหลักการการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาตามหลักพุทธธรรม เพื่อมุ่งประโยชน์ทั้งส่วนตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ส่วนรวม ทำนุบำรุง ยกย่อง สรรเสริญ ส่งเสริม สนับสนุน อุปถัมภ์งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอันดับหนึ่งในภาระงานของคณะสงฆ์ โดยส่งเสริม การทำงานเป็นทีม ความร่วมมือกันระหว่างองค์กรต่าง ๆ กับชุมชนในพื้นที่อย่างเป็นระบบเพื่อ ประสิทธิภาพภาพและประสิทธิผล ควรตั้งสถาบันการเผยแผ่ เพื่อเป็นแหล่งผลิตบุคลากรผู้มีปัญญาแตกฉานในการ เผยแผ่ พัฒนาบุคลากรด้านการเผยแผ่ คัดเลือกพระที่มีความรู้ความสามารถในการนำธรรมะไปประยุกต์ใช้เผยแผ่ มีความรู้ความสามารถใช้องค์ความรู้ในการสอนญาติโยมในประเทศ และต่างประเทศทั่วโลก

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยเรื่อง ระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 เพื่อการท่องเที่ยวสาย บุญระดับสากลเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวจากทั่วโลก สำหรับคณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์
2. ควรศึกษาวิจัยเรื่อง ระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักธรรมสวนาสังข 5 สำหรับคณะสงฆ์ จังหวัดเพชรบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

- ชาย โพธิ์สีดา. (2550). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ปรียพร วิศาลบุรณ์, สุรภัฏ รอดมณี, เนาวนิจ พึ่งจันทร์เดช และ เบญญาภา ทนต์ประเสริฐเวช. (2566). จิตบำบัดตามแนวพุทธจิต: บทวิเคราะห์ในมิติทางการพยาบาล. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 6(1), 120-140.
- พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์ สุจินโณ). (2557). *รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาค 2*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ คำวัด*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาบุญทิน เทาศิริ. (2562). กลยุทธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักปฏิสัมพันธ์ 4 สำหรับพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป. *วารสารมหาจุฬานาครธรรม*, 6(6), 3154-3171.
- พระอรรถชาติ เดชดำรง. (2566). การแบ่งช่วงชั้นทางสังคม : มุมมองของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพระพุทธศาสนา. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 5(2), 481-492.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- โยตะ ชัยวรมันกุล, พระครูโสภณวิธานวัตร, สุพัฒน์ ชัยวรรณ, สายน้ำผึ้ง รัตนงาม และ ธนัพร เกตุคง. (2566). พุทธนวัตกรรมการภาวนา 4 เพื่อเพิ่มพลังของผู้สูงอายุ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 6(2), 611-625.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. (2534). *ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Damnoen, P. S., Siri, P., Supattho, P. S., & Kaewwilai, K. (2021). The Development of Student Characteristics in According to the Nawaluk Framework of the Buddhist integration of Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College. *Asia Pacific Journal of Religions and Cultures*, 5(2), 126–135.
- Klomkul, L., Damnoen, S., Sawasdee, U., & Wilairadtanakun, A. (2023). Network Development of Buddhist Communication Innovative Space For Media Literacy of Thai Youths. *Journal of Namibian Studies: History Politics Culture*, 35, 919-935.
- Tan, C. C., & Damnoen, P. S. (2020). Buddhist Noble Eightfold Path Approach in the Study of Consumer and Organizational Behaviors. *Journal of MCU Peace Studies*, 8(1), 1–20.